

v katekizmu ... in je verjel! — Sem ga učila napačno? Mislim: ni slab! Bog ve, kako je ... Kadar je mir, bi bilo kaznivo.«

»Aj!« — Pogledal sem jo z nasmehom; ona pa je gledala name s pogledom, kot bi nečesa prosila, povedala misel, ki nima dna v svoji čudežni tajnosti in bolesti in teži na njene materinske prsi.

»Vedno mislim na to. Noč in dan mi ne da miru! ... Rekla sem mu, naj moli! 'Molim,' je dejal, 'molim, kot moli razbojnik, preden napade.' Ko bi vedel človek, kaj bo tam, saj veste ...«

Zunaj je švigalo mimo oken gosto zasneženo smrečje ...

»Jaz nisem kriva! Jaz sem ga učila! Kdo bo odgovoren zanj v večnosti? Če ... Mi smo ljudje! Vsi zmotljivi ... vsi ... vsi! Drug drugega tiramo, tiramo! Kam? ... Saj oni ne vedo, ne vedo!«

Njen glas je bil mil, tožeč, lomeč se, opravičujoč, njen pogled trepetanje, kot da vidi najdražje za las viseti nad prepadom brezdanjega, nerazumljivega. Kdo je kriv? Kdo nekriv? Vsa ta prerivajoča se množica strasti, tiranja, kljuvanja čustev, slasti mesa in krvi — nekaznovana? Tirajoči, tirani, prostovoljni — ti vsi — kam? — Težko mi je bilo. Dvom, ki je visel nad mano že prej, me je pritisnil ... Zaprite in zapečatite evangelije! Iztrgajte srca!

»Mora! Mora nima odgovornosti!« sem rekel.

»Da! Mora! Kaj so napravili prvi kristjani, ko so jim ukazali, naj molijo žival? ... Kaj lakota, kuga, mraz, trpljenje! To ni zlo! Vse bi prestal in dostal! — A tam? Kdo je pogledal tja zadaj? ... Kdo je tam povprašal? ... In ... in če ne stori, kar mora, ampak, kar more? Ali ni razločka? Ali je v besedi vojna že vesoljno odpuščanje? Kdo je postavil meje, če ne Bog? ... To je zlo, zlo!«

ODPRTO OKNO.

Svetle stene salona so pričele dobivati temnejšo barvo. Na obraze nam je padala senca. Skozi odprto okno se je jel usipati mrak v sobo. Obrnili smo se tja.

»Zaprem okno. Mrak je.«

»Ni treba. Pustite!«

»Ne, zaprem! Ni dobro tako.«

»Ne! Prijetno je tako!« je pritrdil moj temni prijatelj in gospa se je oddaljila.

Zunaj cesta in ob cesti drevje, ki se je belilo v cvetju kakor posuto s snegom. Za cesto polje in skoraj se ni več ločila iz mraka njiva

Sklonjena je bila. Z rokami je zakrivala obraz. Solze so ji kapale na krilo.

»Umirite se!« sem dejal. Potem sem dolgo iskal besed. »Čudno je! ... Ne smemo misliti in ... Ah! Kaj je dobro in častno? Čudovito sta se spletla Kristus in Protikristus, da ne ločimo obrazov ... Pojmi so prevrženi, zmisel besed je drugačen ... Ne smemo imenovati! Vse eno veliko pritajeno govorjenje ... Še je v nas morda mnogo lepega ... pa ne znamo ... jecljamo ... lažemo ... molčimo ... Samo v materinskih srcih je še dobro in častno! Tudi Vaš Pavel se bo spomnil. In v tem spominu bo spoved in odpuščanje radi Vas. Kdor išče in hoče krvi ... ta! Da, ta! Na lastno vest, na lasten odgovor bi ne gromadil obtožb! ... Gorje mu, ki bo moral dajati odgovor! ... Vsi ti brezverni in brezumni! ... Pomirite se! Pavel si ne bo zaslužil zlate svetinje!«

»In vendar ... in vendar? ...« Ženica je gledala name, kot da ima nekaj reči, a ne more in ne zna ...

»Razumem! Strah je v nas! In če bi ne bilo tega sramotnega znamenja na ljudeh, bi bili brez moči ... Stroj razdrobi roko, ki poseže vanj ... Če bi nam postavili malika na trg? A? ...«

»Zlo!«

Zajokala je skoraj na glas in si zakrila oči. Ljudje so postali pozorni. Vojak z rdečimi lici vpraša:

»Kaj joče?«

»Nič! Za sinom!« ...

Molk. Par pogledov radovednosti in sočutja. Vojak je pripovedoval dalje.

Ženica je utihnila in si brisala oči. Bolnik se je hipoma dvignil in strmel skozi šipe z groznim pogledom ... Sneg je prenehal. Skozi oblake je predrlo solnce in sijalo rdečekrvavo. Sanitejec je pomiril vojaka, ki se je ulegel, z očmi vedno uprtimi v okno.

od njive, le bele lise cvetočega drevja so se še svetile in umirale kakor pastirski ognji na širni planjavi. Zadaj holmi, kjer so se posameznosti popolnoma izgubljale v mrak. Samo na vrhu najbližjega holma se je svetilo nekaj belega in luč. Na najvišjem hribu zadaj je blestel zadnji sled snega in po levem pobočju se je razlivala ogromna višnjeva senca. Nad obzorjem je tlela lahna rdečkasta svetloba, ki je prehajala v ozkem pasu za debel sklad oblakov, raztegnjenih nad gorami v čudovito ravni črti kot tram, na katerem leži temno nebo. Na desni pa je izza gore lizal v

oblake plamen, grozno rdeč in miren, kot okamenel.

Prijatelj je sklonil glavo in zrl skozi okno z lahnimi gubami na čelu; oči so se mu svetile v tajnem zadovoljstvu. Naenkrat se je zresnil. Pogledal me je naglo v dno oči, pogladil se po bradi, stresel z glavo in segel v lase.

»Gledam,« je dejal čez nekaj trenutkov, »gledam, vidim in čutim. Z vsem tem, kar se dogaja tam zunaj in kar je za nas tako tiho, samovoljno in brezbrizno, primerjam sebe, naš rod in vse. Dostikrat je težko najti tisto nit, ki vse veže med seboj; pa je nekje, morda tako blizu, da je radi bližine ne najdemo. Saj vidiš cvetne ognje v morju mraka, potem nebo zadaj, tisti plamen... Vse skupaj, vsaka stvar posebej pada na srce. En sam neznamen rdeč cvet, ki ga vzameš na roko, ima zate morda in za vse ljudi toliko vsebine življenja, da bi ti polnil srce in glavo do smrti. In ta korak, ki ga slišiš na cesti? In ona luč tam? Če nima za koga vsebine, je sam prenizek, da ne vidi v središču vsega. Največji genij bi se mogel naslajati nad enim samim praškom celo večnost...«

Najina obraza sta postajala temnejša in temnejša. Prizor tam zunaj se je umikal. Le še komaj vidne linije so se pojavljale iz mraka in nama kazale vso prelest svoje zažetonetne forme.

»Kaj čutiš nocoj? Kaj misliš?«

»Čutim...« sem zajecjal. »Kje je vsemu izraz? Če ti pokažem skozi okno in pogledaš moj obraz, veš vse...«

»Največji umetnik, ki bi hotel izraziti vse, bi moral biti pesnik, slikar, komponist in plesalec. Nerazumljivo je, v kolikih formah se skriva vse, kar je lepega in pomembnega, večnega, kar beži mimo nas in ga ne moremo zgrabiti. Izraz, ki se nam zdi najdoločnejši, formalno in vsebinsko najnatančnejši, ali ni v mnogem najbanalnejši in najpovršnejši, dobrodošel diletantskemu začetku in zaostalemu mišljenju, omejujočemu se le na posamezne predmete in na predpisane forme? Slikar lahko včasih z eno potezo pove, česar ne more pesnik spraviti na dolge strani. In kako skrivnostna je roka virtuoza, ki sedi ob klavirju! To, kar mene muči vse življenje in ga ne morem izraziti, spravi on v en sam udarec, da zajoče in zavpije vse v človeku: srce in misel. En sam gibljaj plesalca nam razodene nekaj velikega, tako nerazločnega sicer, kot je ta mrak tam zunaj in plapolanje te svetlobe, pa vendar tako jasnega, kot smo jasni sami v sebi... Ali ne vidiš, zakaj je prešla naša doba s svojim izrazom preko slike v glasbo?«

Temni prijatelj obraz je bil že čisto črn in po njegovih kretnjah sem spoznal, da je razburjen. Z roko je segal hlastno v lase in jo deval zopet na mizo.

»Kaj ti je? Ali...«

»Ne! Ampak dopovedal bi rad to, kar se ne dá dopovedati in kar sam čutiš in razumeš, zato, ker tega ne morem dopovedati drugim, ki bi tega ne čutili in ne razumeli. — Zakaj sem omenil glasbo? Ta večer, vidiš, ta večer! Pokliči človeka, naj izrazi to, kar je v tistih cvetočih ognjih mraku, ki so zdaj ugasnili. Kaj ti bo povedal s svojo široko filozofijo in kam bo s tisto lepo, točno formo? Slikar bo podprl glavo in molčal, ker ni solnca, ki je zanj življenje. In vendar sta čuvstvo in misel bogata. Udari na klavir, ki ima bogastvo vseh občutij! Poišči akord, ki bo odmeval v tebi! Kaj me gledaš? Saj bodo to besede, ki bodo v eni sami vrstici vsebovale vse... brez filozofije? — ne, misel spremlja vsak predmet, kot človeka senca... večno vtelešeni trenutek, ki bo razodeval sebe in tebe in vse veselstvo. Akord!...«

S ceste je prodiral pas svetlobe v sobo.

»Najneizraznejše stvari so v akordu, ki je človeku najbližji in pristopen najnižjemu. Čigar srce je resonančno, da zatrepeta ob vsakem gibljaju, ta ga razume. Nekaterim je večno zaprt. — Ne more se ponoviti, ne peti, ne deklamirati, ne opisati, kot se opiše slika, ampak je in govori sam in se razodeva. To je izraz vsega onega jecljajočega, ki se drugače ne dá izraziti in ima v sebi samem svoj izraz ter se zdi nerazumljivo in neumno tistemu, ki išče jasnosti, ki pa je sama na sebi nepopolna in smešna, ker slika noč v živih barvah, hodi z gotovostjo po pokrajinah, ki jih je komaj slutnja dosegla. In v znak omejenega mišljenja ponatiskujejo na zadnje strani svojih revij najmarkantnejše neumnosti v zgled, kako bi ne smelo biti, tako, da stvar njim samim reži z grobo zarezano satiro v obraz...«

Smejal se je s prisrčnim smehom in spustil roko na mizo. Lasje so se mu usuli na čelo. Ogromna senca na zidu se je zganila. Na nebu je gorelo nekaj zvezd.

»Gorje mu, kdor bi se objemal s tistimi, ki capljajo, se bratil z onimi, ki grede, in ne dirjal poleg velikega, breztelesnega jezdeca, kateri ima sam nesmrtnost in življenje v očeh — čas. Ampak tako je breztesen, da vsaka misel v človeku trepeti, ali se ni oddaljil, ali ni daleč pred nami?...«

Ta trenutek so se odprla vrata: luč se je razbleščala po salonu, da sva za hip zamižala. Potem smo okno zaprli.